

Magas szintű és alacsony szintű bizalom

High-level and low-level trust

DR. HABIL. MIZSER CSILLA ILONA egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar – Közgazdaságtudományi, Pénzügyi és Számviteli Intézet, email: mizser.csilla@kgk.uni-obuda.hu

MOLNÁR BALÁZS PhD-hallgató, Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola, email: molnar.balazs@bgk.uni-obuda.hu

DOI: <https://doi.org/10.65513/MaMi.2025.12.25>

Abstract

Trust is one of the most important, yet most difficult to measure, forms of social cooperation. It determines behavior in interactions between individuals as well as in the functioning of institutions, where a lack of trust can cause systemic disruptions. This study examines three levels of trust—low, high, and optimal—from a theoretical and analytical perspective, with a particular focus on how these levels shape social cohesion and institutional effectiveness. The analysis combines the conceptual frameworks of classical and modern trust theories (Hobbes, Durkheim, Luhmann, Giddens, Fukuyama, Putnam, Hardin) with international data (OECD, WVS, ESS), pointing out that trust is not only a moral attitude but also a source of social capital and political stability. The examples of the Scandinavian countries show that high, but not unconditional, trust supports the sustainability of welfare systems, while societies characterized by low trust are dominated by excessive control, political polarization, and social fragmentation. The study concludes that trust is not a static resource, but a social process that is shaped by the interaction of cultural norms, institutional quality, and individual experiences. For future research, therefore, a systemic approach to measuring and developing trust is crucial, not only from a psychological perspective, but also in terms of the resilience of democratic institutions and the sustainability of citizen participation.

Keywords: trust, state, public sphere, citizen, institutions

JEL codes: K00, H50, H55, H56, I00

Absztrakt

A bizalom a társadalmi együttműködés egyik legfontosabb, mégis legnehezebben mérhető formája. Az egyének közötti interakciókban éppúgy meghatározza a viselkedést, mint az intézmények működésében, ahol a bizalom hiánya rendszerszintű zavarokat idézhet elő. A tanulmány a bizalom három szintjét – az alacsony, magas és optimális szintű bizalmat – vizsgálja elméleti-elemző nézőpontból, különös tekintettel arra, miként alakítják ezek a szintek a társadalmi kohéziót és az intézményi hatékonyságot.

Az elemzés a klasszikus és modern bizalomelméletek (Hobbes, Durkheim, Luhmann, Giddens, Fukuyama, Putnam, Hardin) fogalmi keretét ötvözi a nemzetközi adatokkal (OECD, WVS, ESS), rámutatva, hogy a bizalom nemcsak erkölcsi attitűd, hanem társadalmi tőke és politikai stabilitás forrása is. A skandináv országok példái azt mutatják, hogy a magas, de nem feltétel nélküli bizalom támogatja a jóléti rendszerek fenntarthatóságát, míg az alacsony bizalommal jellemezhető társadalmakban a túlzott kontroll, a politikai polarizáció és a társadalmi fragmentáció dominál. A tanulmány következtetése szerint a bizalom nem statikus erőforrás, hanem társadalmi folyamat, amely a kulturális normák, az intézményi minőség és az egyéni tapasztalatok kölcsönhatásában formálódik. A jövőbeli kutatások számára ezért a bizalom mérésének és fejlesztésének nemcsak pszichológiai, hanem rendszerszintű megközelítése is kulcsfontosságú, különösen a demokratikus intézmények ellenálló képességének és az állampolgári részvétel fenntarthatóságának szempontjából.

Kulcsszavak: bizalom, állam, közsféra, állampolgár, intézmények

JEL-kódok: K00, H50, H55, H56, I00

1. Bevezetés

A bizalom nem kizárólag személyek közötti kapcsolatokban értelmezhető, de a kutatások szerint (Claus Offe, Russell Hardin, Niklas Luhmann) rendszerek, szervezetek szintjén is. Mindenesetre az emberek nélküli bizalom (Kovács & Horváth, 2025) értelmezhetetlen fogalom. Egészen a szűkebb környezettől indul a bizalom természete – azaz például két ember között – a globális kiterjedésig, például államok egymás közötti kapcsolatában. A bizalom annál egyértelműbben kimutatható, minél közelebbi ponton értelmezzük (emberek között, pszichológiai értelemben: Julian B. Rotter, Erik H. Erikson, Russell Hardin), míg a nem ismert emberek, szervezetek esetében a mérése is összetettebb (OECD, 2024).

A bizalom megléte vagy hiánya közvetlenül meghatározza a társadalmi struktúrák stabilitását és az egyének közötti együttműködés minőségét. Míg a gazdasági tőke mérhető és látható formában jelenik meg, a bizalom a társadalmi interakciók rejtett dimenziójában működik, és csak következményeiben érzékelhető. Jelen tanulmány célja nem új empirikus eredmények előállítása, hanem a bizalom fogalmának rendszerszintű értelmezése és a nemzetközi adatok szintetizáló elemzése.

2. Irodalmi áttekintés

A 17. században Thomas Hobbes (1651) A Leviathan című művében vázolta, hogy „az emberek természetes állapotban önérdekű lények, akik egymástól való félelmük miatt képtelenek tartós együttműködésre (Hobbes, 1651). Ebben az eredeti állapotban a bizalom hiánya az, ami háborúhoz, káoszhoz és állandó félelemhez vezet. Ennek feloldására Hobbes a társadalmi szerződés elméletét javasolta megoldásként: az emberek közös megegyezés alapján átadják szuverenitásukat egy erős államhatalomnak (Leviatán), amely garantálja a rendet és a kiszámíthatóságot.

A felvilágosodás korában, David Hume (1740) a bizalmat már nem pusztán politikai, hanem morális és pszichológiai jelenségként értelmezte. Hume szerint az emberi együttélés alapja nem a kényszer, hanem a szokásokból és kölcsönös tapasztalatokból kialakuló erkölcsi érzület, amely a kölcsönösség elvén nyugszik. Hume szerint a bizalom „a társas élet természetes és tanult erkölcsi érzelme, amely a kölcsönösség elvén nyugszik” (Hume, 1740). Ezzel a bizalom fogalma átlépett a pusztán politikai keretből az emberi természet és az erkölcsi viszonyok körébe. A bizalom a társadalmi együttműködés

morális alapja: a erkölcsi érzelm része, amely a szokásokból és tapasztalatból ered. Hume szerint a bizalom a kölcsönösségre épülő emberi természetből fakad.

A 19. században Émile Durkheim (1893) a bizalmat a társadalmi szolidaritás részeként határozta meg. A modern társadalmakban az emberek organikus kölcsönfüggésben vannak, és ennek fenntartásához implicit bizalom kell. Ő még nem használja a bizalom szót, de az elméleti alapot megfogalmazza. Durkheim tovább tágította a bizalom értelmezési horizontját, amikor azt a társadalmi szolidaritás egyik előfeltételévé tette. Számára a modern, differenciált társadalmak kohézióját nem személyes, hanem intézményi kapcsolatok tartják össze – ezt nevezte organikus szolidaritásnak. Ebben az összefüggésben a bizalom már kollektív jelenség, nem pedig egyéni érzés: a társadalom tagjai implicit módon bíznak abban, hogy a többiek – illetve az őket irányító intézmények – az erkölcsi normáknak megfelelően fognak cselekedni. Durkheim „a társadalmi rend erkölcsi ragasztójának” tekinti a bizalmat (Durkheim, 1893).

Durkheim szerint a modern társadalmakban az összetartás nem származhat személyes kötelékekből, mint a hagyományos közösségekben, hanem erkölcsi hiten és társadalmi intézményekbe vetett bizalmon kell alapulnia. Ez a bizalom azonban nem individuális érzés, hanem kollektív meggyőződés, amit a társadalom tart fenn (Durkheim, 1893).

A bizalom első explicit, tudományos definícióját Julian B. Rotter adta meg a Journal of Personality-ben: „Interpersonal trust is a generalized expectancy held by an individual that the word, promise, or statement of another can be relied upon” (Rotter, 1967, p. 651).

Rotter volt az első, aki empirikus skálát (Interpersonal Trust Scale) is készített: a bizalom fogalmát először mérte. A bizalom szintjét Rotter önbevallásos kérdőívvel mérte, amely a válaszadók szubjektív tapasztalatain és mások megbízhatóságára vonatkozó elvárásain alapult.

A bizalom fogalma a társadalomtudományok történetében fokozatosan vált a morálfilozófiai és politikai gondolkodás egyik alapfogalmából egy komplex, empirikusan is vizsgálható pszichológiai és szociológiai kategóriává. A 17. századi klasszikus politikai filozófiában, Thomas Hobbes (1651) munkásságában a bizalom hiánya még a társadalmi renddel ellentétes, természeti állapotot jellemezte. Hobbes szerint az emberek alapvetően önérdekű, versengő lények, akik egymásban nem bízhatnak, mert a túlélés és a hatalomvágy vezérli őket. A bizalom ebben az értelemben nem természetes adottság, hanem a társadalmi szerződés és a politikai intézmények által létrehozott konstrukció, amely a félelem és a kiszámíthatóság egyensúlyából fakad. A társadalmi bizalom tehát nála külső kényszerből születik, és az állam, mint „Leviatán”, biztosítja annak fennmaradását.

A 20. század közepétől a bizalom fogalma a pszichológiai kutatások központi témájává vált. Julian B. Rotter (1967) hozta létre az első empirikus, mérhető definíciót, amely szerint az interperszonális bizalom „egy általános elvárás, miszerint mások ígérete, kijelentése vagy szava megbízható”. Rotter munkájában a bizalom már mérhető attitűdként jelenik meg, amelyet egyéni tapasztalatok és személyiségvonások befolyásolnak. Az általa kidolgozott Interpersonal Trust Scale segítségével a bizalom kilépett az elvont filozófiai kategóriák köréből, és operacionalizálható pszichológiai konstrukcióvá vált. Ezzel a bizalom fogalma áthelyeződött az egyéni szintről a viselkedéskutatás és kognitív pszichológia területére.

Niklas Luhmann szerint a bizalom a társadalmi rendszerek működésének funkcionális előfeltétele, amely a modern világ komplexitását csökkenti azáltal, hogy lehetővé teszi az egyének számára a döntéshozatalt bizonytalanság és kockázat mellett; ahogyan írja, „trust reduces social complexity”,

vagyis a bizalom nem csupán érzelmi viszony, hanem rendszerszintű mechanizmus, amely stabilizálja az interakciókat és az intézményekbe vetett hitet is (Luhmann, 1979, p. 4).

Benjamin Six et al. (2013) kutatásai rávilágítanak arra, hogy a bizalom nem csupán a társadalmi rendszerek működésének előfeltétele, hanem az intézményi megújulás egyik alapvető eleme is. A kollektív cselekvés elméletének keretében kimutatták, hogy az ismétlődő együttműködések során kialakuló bizalom képes stabilizálni a formális szabályokat, és hosszú távon önfenntartó intézményi struktúrákat hoz létre. Ezzel a bizalom az egyéni döntések és az intézményi racionalitás közötti hiányzó láncszemként értelmezhető.

Anthony Giddens a bizalmat a modernitás reflexív természetének központi elemének tekinti: álláspontja szerint a modern társadalmakban a bizalom már nem kizárólag személyes kapcsolatokon, hanem absztrakt rendszerekbe vetett hiten alapul, amelyek a mindennapi élet láthatatlan, de nélkülözhetetlen szervezői („trust is a form of faith in the reliability of abstract systems”), így a bizalom a modern ember kockázattal szembeni ontológiai biztonságának egyik forrásává válik (Giddens, 1990).

A fogalom modern, interdiszciplináris meghatározását Rousseau, Sitkin, Burt és Camerer (1998) fogalmazták meg, hogy a bizalom egy olyan pszichológiai állapot, amelyben az egyén pozitív elvárásokat táplál a másik fél viselkedésével és szándékaival szemben (Rousseau et al., 1998). A bizalom a társadalomtudományokban olyan pozitív elvárás, hogy egy másik személy, csoport vagy intézmény kiszámíthatóan, jóindulatúan és az elvárásoknak megfelelően cselekszik, még bizonytalanság vagy kockázat mellett is (Rousseau et al., 1998).

Ez a definíció már integrálja a korábbi megközelítéseket: a bizonytalanság, az erkölcs, a társadalmi integráció és a pszichológiai mérhetőség mind beépült a bizalom fogalmába. A bizalom napjainkra komplex, többszintű fogalommá vált, amely egyszerre vonatkozik egyén szintjén a pszichológiai attitűdökre, társadalmi normákra és intézményi struktúrákra.

3. Elméleti és elemzési keret

A „magas szintű bizalom” (high trust) és alacsony szintű bizalom fogalmát Francis Fukuyama vezette be *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (1995) című művében. A fogalom nem csak kultúrák közötti összehasonlításra alkalmas, ahogy Fukuyama eredetileg használta, hanem intézményi és szervezeti szintre is kiterjeszthető – például szervezetek, bíróságok, állami intézmények vizsgálatára. Fukuyama szerint a magas szintű bizalom olyan társadalmakra jellemző, ahol az emberek hajlamosak ismeretlenekkel is együttműködni, mert feltételezik, hogy a másik fél is betartja a társadalmi normákat és tisztességesen jár el. Az ilyen társadalmakban a gazdasági élet virágzóbb, mivel az együttműködés nem szorul állandó ellenőrzésre vagy szerződéses kényszerre, hanem a közös normák és erkölcsi értékek fenntartására épül. Fukuyama ezt nevezte „spontán szociabilitásnak” (spontaneous sociability) (Fukuyama, 1995).

A magas bizalmi szint csökkenti a gazdasági és a tranzakciós költségeket, elősegíti a civil társadalom fejlődését, és lehetővé teszi a közösségek önszerveződését. Ezzel szemben az alacsony bizalmú társadalmak (például Kína, Latin-Amerika egyes részei) inkább a családra vagy szűkebb kapcsolati hálóra építenek, és kevésbé hajlamosak széles körű társadalmi együttműködésre.

A magas szintű bizalom azt jelenti, hogy az egyén vagy a közösség hajlamos azt feltételezni, hogy más emberek megbízhatóak, jó szándékúak, és betartják a szabályokat, ígéreteket. Az ilyen bizalmi szinttel

rendelkező emberek könnyebben működnek együtt másokkal, nyitottabbak a társas kapcsolatokra, és kevésbé érzik szükségét annak, hogy állandóan ellenőrizzék a környezetüket. Egy ilyen közegben a társadalmi intézmények (például az állam, az iskola, a bíróságok) hatékonyabban működnek, mivel az emberek elhiszik, hogy ezek az intézmények a közjó érdekében járnak el. A magas bizalmi szint segíti a társadalmi kohéziót, erősíti a közösségi együttműködést, és hozzájárul a gazdaság és a demokrácia stabil működéséhez. A bizalom gazdasági dimenzióját Kannianen és Keuschnigg (2018) modellje is megerősíti, akik elméleti keretben mutatták ki, hogy a piaci együttműködés hatékonysága attól függ, milyen arányban alapul a formális intézmények szabályain és milyen mértékben a társadalmi tőkében megtestesülő bizalmon.

Az alacsony szintű bizalom ezzel szemben azt fejezi ki, hogy az egyének inkább gyanakvóak másokkal szemben, és hajlamosak feltételezni, hogy mások önérdékből, akár csalárd módon viselkednek. Az ilyen környezetben nehezebben alakulnak ki tartós és hatékony kapcsolatok, mivel az emberek nem számítanak arra, hogy a másik fél betartja a szavát vagy tiszteletben tartja a közös normákat. Az alacsony bizalom következtében nő az igény a kontrollra, szabályozásra és bürokráciára, hiszen az emberek csak szigorú szabályok mellett érzik magukat biztonságban. Ez hosszú távon akadályozza a társadalmi együttműködést, gyengíti az intézményekbe vetett hitet, és hozzájárulhat a társadalmi elidegenedéshez és a politikai kiábrándultsághoz.

Az alacsony bizalmi szint nem azonos a bizalmatlansággal, hanem inkább egyfajta visszafogott vagy korlátozott bizalmi attitűdre utal, amelyben az emberek csak szűkebb, ismerős környezetben – például a családi vagy baráti kapcsolatokban – hajlamosak megbízni. Ilyen helyzetekben az általános együttműködési hajlandóság alacsony, de ez nem jelenti azt, hogy az egyének tudatosan elutasítanák mások jóindulatát, sokkal inkább arról van szó, hogy bizalmuk nem terjed ki a tágabb társadalmi környezetre. Ennek következményeként a társadalmi és intézményi működés gyakran csak külső szabályozás, ellenőrzés vagy jogi garanciák révén tud fenntartható maradni.

A bizalmatlanság ennél jóval határozottabb és aktívabb érzelmi, illetve kognitív viszonyulást jelent, amelyben az egyén nem pusztán hiányolja a bizalmat, hanem kifejezetten azt feltételezi, hogy a másik fél rosszindulatúan, önérdékből vagy akár ártó szándékkal fog cselekedni. Ez a hozzáállás nem csupán távolságtartást eredményez, hanem gyakran vezet társadalmi feszültségekhez, konfliktusokhoz vagy intézményekkel szembeni nyílt elutasításhoz. A politikai életben például ez a fajta bizalmatlanság cinizmus formájában jelenhet meg, amely komolyan akadályozza a demokratikus intézmények működését.

A bizalom hiánya viszont egy semleges állapotot ír le, ahol nem feltétlenül van jelen bizalmatlanság vagy gyanakvás, csupán a pozitív elvárás hiányzik, ami gyakran az ismeretek hiányából, a társadalmi tapasztalatok korlátozottságából vagy a kulturális háttér sajátosságaiból fakad. Ebben az esetben az emberek nem feltételezik automatikusan a másik fél rossz szándékát, de nem is számítanak arra, hogy megbízhatóan, az elvárásoknak megfelelően fognak viselkedni. Ilyen környezetben a bizalom kialakulásához hosszabb időre, folyamatos tapasztalatszerzésre és a társadalmi normák megerősödésére van szükség.

Az optimális szintű bizalom olyan egyensúlyi állapotot jelöl, amelyben a társadalom tagjai elégséges mértékben képesek megbízni egymásban és az intézményekben ahhoz, hogy elősegítsék az együttműködést, ugyanakkor nem válnak kritikátlanul hiszékennyé vagy naivvá. Ezt a dinamikus egyensúlyi szemléletet empirikusan is alátámasztja C. Glatz, A. Schwerdtfeger (2022) kutatása, amely paneladatokon keresztül vizsgálta a társadalmi és intézményi bizalom, valamint a szubjektív jólét

kölcsönhatását. Eredményeik szerint az optimális bizalom nem pusztán a bizalmi szint mennyiségi növekedését jelenti, hanem egy strukturális egyensúlyt, amelyben a társadalmi kapcsolatok stabilitása, az intézmények válaszkészsége és az állampolgári részvétel érzése egyidejűleg erősíti egymást.

A túl alacsony bizalom – ahogy arra Fukuyama (1995) is rámutatott – széttöredezett társadalmi struktúrához és fokozott tranzakciós költségekhez vezet, mivel az együttműködés kizárólag formális szabályozáson és ellenőrzésen keresztül valósulhat meg. Ezzel szemben a túlzottan magas, irracionális bizalom se tekinthető ideálisnak, mivel könnyen táptalajt adhat visszaéléseknek, korrupciónak, illetve a kritikai gondolkodás háttérbe szorulásának (Hardin, 2002). Az optimális szintű bizalom tehát nem statikus, hanem kontextusfüggő; kulturális, történelmi és intézményi tényezők egyaránt meghatározzák, mi számít „elégséges” bizalomnak egy adott társadalomban (Offe, 1999).

Az ilyen típusú bizalom képes fenntartani a társadalmi kohéziót anélkül, hogy elfojtaná az egészséges szkepticizmust. Például a skandináv országok gyakran idézett példái a „magas, de nem feltétel nélküli bizalommal rendelkező társadalmaknak, ahol a közbizalom támogatja a jóléti rendszerek működését, ugyanakkor az állampolgári részvétel és az intézményi elszámoltathatóság is erős (Rothstein & Stolle, 2008). Elemző nézőpontból vizsgálva, az optimális bizalmi szint kialakulásához szükséges, hogy a társadalom tagjai nemcsak erkölcsi alapon bízzanak egymásban, hanem tapasztalati alapon is, vagyis a bizalom ne csupán normatív elvárás, hanem igazolt tapasztalatokból következő attitűd legyen. Ezért a politikai intézmények, az oktatás és a médiarendszer felelőssége, hogy olyan környezetet teremtsen, amelyben a bizalom megalapozottan fejlődhet, de soha nem válik kritikátlansággá.

A bizalom szintjei – legyen szó alacsony, magas vagy optimális bizalomról – nem statikus jellemzők, hanem a társadalmi tanulás, a kulturális normák és a történelmi tapasztalatok által folyamatosan formálódó mintázatok. Éppen ezért a bizalom dinamikus tényezőként értelmezhető, amely képes gyorsan erősödni vagy épp összeomlani, attól függően, hogy a közösség hogyan reagál a kockázat és bizonytalanság kihívásaira.

4. Eredmények

A bizalom szintje az OECD felmérés alapján az egyes országokban jelentős mértékben eltér, ami nemcsak kulturális sajátosságokra, hanem az intézményi teljesítmény és az állampolgárok részvételének különbségeire is visszavezethető (OECD, 2024). A bizalom mérése az OECD-ben nem pusztán a kormányok iránti attitűdöket vizsgálja, hanem az egész intézményi ökoszisztémát – beleértve a közigazgatást, a bíróságokat, a rendőrséget és a helyi önkormányzatokat is. Zmerli és van der Meer (2017) felhívják a figyelmet arra, hogy az intézményi bizalom empirikus mérése önmagában módszertani kihívásokat rejt: a bizalom dinamikus, kontextusfüggő jelenség, amelyet a társadalmi normák, a politikai ciklusok és a kommunikációs csatornák változásai egyaránt befolyásolnak. A szerzők szerint a standardizált kérdőíves módszerek – például az OECD- és ESS-felmérések – összehasonlíthatóságát csak akkor lehet fenntartani, ha figyelembe vesszük a kulturális és politikai környezet eltérő jelentéstartalmait.

A legfrissebb adatok alapján a társadalmak közötti bizalmi különbségek mély szerkezeti és kulturális tényezőkre mutatnak, amelyek egyaránt hatással vannak a demokratikus stabilitásra, a gazdasági hatékonyságra és az állampolgári együttműködésre.

Az elemzés az OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results és a Government at a Glance 2025 adataira épül, amelyek 30 ország több mint 60 000 felnőtt válaszadójának reprezentatív mintáján alapulnak (OECD, 2024, 2025).

A bizalmat 0–10-es skálán mérték a következő dimenziók mentén:

- nemzeti kormány,
- bíróságok,
- rendőrség,
- helyi önkormányzatok,
- média és közigazgatás.

A felmérés nemcsak az intézményekbe vetett bizalom mértékét, hanem annak mozgatórugóit is vizsgálta:

- integritás (az intézmények becsületessége, korrupciómentessége),
- válaszkészség (responsiveness),
- megbízhatóság (reliability),
- nyitottság és részvétel (openness and participation).

Az intézményi bizalmat napjainkban a digitális kormányzás és az online interakciók minősége A magas bizalmi szint tehát csökkenti a tranzakciós költségeket is befolyásolja. Palmisano és Sacchi (2024) kutatása szerint a digitális állampolgári tapasztalatok, az adatbiztonságba vetett hit és az információs átláthatóság közvetlen hatással vannak a kormányzati bizalom szintjére. Eredményeik rámutatnak, hogy az egyenlőtlenségek és a digitális kirekesztettség fokozzák a bizalmi szakadékot, különösen az alacsony jövedelmű és kevésbé technológiailag integrált társadalmi csoportok körében.

A bizalom szintjét az OECD három kategóriába sorolta (OECD, 2024):

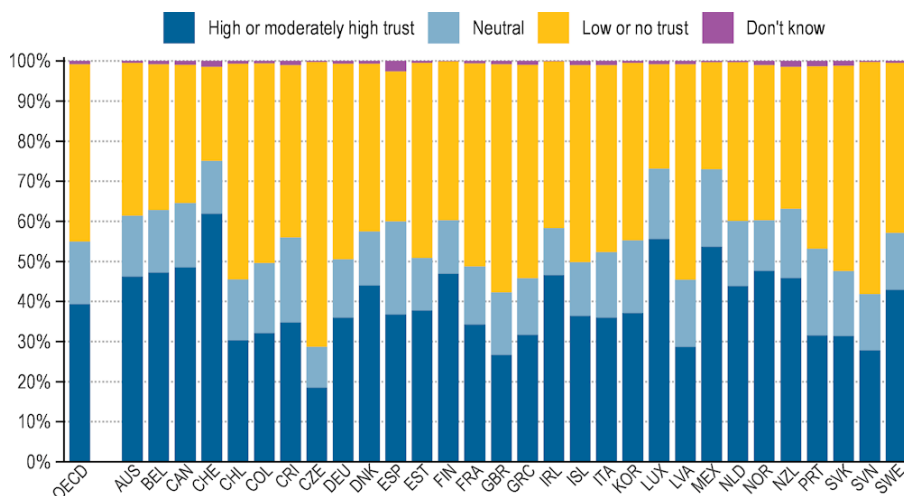
- magas bizalom: ≥ 60 % bizalom a kormányban,
- közepes: 40–59 %,
- alacsony: ≤ 39 %.

Magas bizalmi szintű országok

A legmagasabb bizalmi értékek Észak-Európában figyelhetők meg (World Values Survey Association, 2022):

- Finnország – 65 %,
- Norvégia – 63 %,
- Dánia – 61 %,
- Hollandia – 56 %

1. ábra: A lakosság valamivel nagyobb hányada bízik alacsonyban vagy egyáltalán nem bízik az országa kormányában, mint azok, akiknek magas vagy mérsékelten magas a bizalma

Forrás: OECD Survey on drivers of trust in public institutions – 2024 RESULTS, OECD 2024, p. 23.

Ezek az országok a „high-trust societies” klasszikus példái (Fukuyama, 1995), ahol a bizalom nemcsak attitűd, hanem intézményi norma. A bizalom kulturális alapja a horizontális társadalmi struktúra, a korrupció alacsony szintje és a közintézmények kiszámítható működése. A magas bizalom nem pusztán „jóindulat” mások iránt, hanem tapasztalati bizonyosság abban, hogy a rendszer a közös érdekében működik. Ezekben a társadalmakban a bizalom „reflektív” (Rothstein & Stolle, 2008): A polgárok bizalma nem feltétlen elfogadást, hanem reflexív meggyőződést tükröz: hisznek abban, hogy a hibák kijavíthatók, az intézmények pedig elszámoltatható módon működnek. Ez a forma közel áll ahhoz, amit a szakirodalom „optimális bizalomnak” nevez – magas együttműködés és magas kontroll egyszerre jellemzi.

A bizalom legalacsonyabb értékei Kelet-Közép-Európában és Latin-Amerikában találhatók (World Values Survey Association. (2022). World Values Survey Wave 7 (2017–2022):

- Mexikó – 18 %.
- Magyarország – 23 %,
- Szlovákia – 25 %,
- Olaszország – 32 %

Ezekben az országokban a bizalom főként a személyes kapcsolathálókra korlátozódik („limited radius of trust”), míg az intézményi bizalom gyenge (Fukuyama, 1995). A közintézményekkel szembeni bizalmatlanságot gyakran a korrupció és a politikai polarizáció táplálja, ami hosszú távon gyengíti a társadalmi tőkét (Putnam, 2000). A társadalmi tőke és a bizalom kapcsolatát Glaeser és Laibson (1999) empirikus kutatása is alátámasztotta, akik szerint a bizalom nem csupán morális attitűd, hanem olyan gazdasági és társadalmi erőforrás, amely az együttműködés hatékonyságát közvetlenül befolyásolja. A bizalom szintje szoros összefüggésben áll az egyéni tapasztalatokkal, a társadalmi normák erősségével és az intézményi teljesítménnyel. Empirikusan az alacsony bizalom együtt jár a magasabb szabályozási igényekkel és bürokratikus kontrollal, ami paradox módon tovább csökkenti a spontán együttműködést. A bizalomhiány spirális hatást vált ki: a polgárok elfordulnak az intézményektől, ami csökkenti azok

legitimitását, ez pedig tovább gyengíti a bizalmat – Luhmann (1979) rendszerelmélete szerint ez a negatív bizalmi ciklus.

Az OECD (2025) szerint néhány országban, mint Kanada (52 %), Új-Zéland (54 %) és Németország (49 %), a bizalom közepes szinten áll, de stabil.

Ezek az országok példázzák az „optimális bizalom” működését: a polgárok bíznak az intézményekben, ugyanakkor élénk civil kontroll és kritikai nyilvánosság is működik. Egyensúly áll fenn az együttműködés és a számonkérhetőség között – ami az OECD-keretrendszer „integritás + openess” komponensének felel meg. Ez az állapot illeszkedik Lewicki, McAllister és Bies (1998) dinamikus modelljéhez, amely szerint a fenntartható bizalom csak akkor alakul ki, ha a pozitív elvárások mellett a rendszer képes kezelni a csalódásokat és visszacsatolásokat

Az OECD adatai arra utalnak, hogy a bizalom legfontosabb feltétele a tapasztalati konzisztencia – az embereknek azt kell érezniük, hogy a kormány és az intézmények következetesen és kiszámíthatóan cselekszenek.

A bizalom hiánya ugyanakkor nem csupán társadalmi attitűd, hanem strukturális gyengeség is, amely gátolja a politikai innovációt és a társadalmi kohéziót. Az optimális bizalom – amely a bizalom és a kritikai reflexió egyensúlyát jelenti – tekinthető a demokratikus stabilitás egyik legfontosabb mutatójának. Ezt támasztják alá az OECD 2024-es eredményei is: azokban az országokban, ahol a polgárok nagyobb arányban érzik, hogy beleszólhatnak a döntéshozatalba, a kormány iránti bizalom háromszor magasabb (69 % vs 22 %).

5. Megbeszélés

A legfrissebb OECD-adatok szerint a vizsgált harminc országban az állampolgárok átlagosan 39 %-a fejezett ki magas vagy közepesen magas bizalmat a nemzeti kormány iránt, míg 44 % alacsony vagy semmilyen bizalmat nem mutatott (OECD, 2024). Ezzel szemben a WVS-adatok azt mutatják, hogy az „általánosított bizalom” – vagyis az emberekbe vetett bizalom – világszinten sokkal szélesebb tartományban mozog: az észak-európai országokban 60–70 % körül, míg Kelet-Európában és Latin-Amerikában jellemzően 15–30 % között van (World Values Survey Association, 2022).

Az ESS eredményei megerősítik ezt a mintát: Dániában és Finnországban a válaszadók több mint kétharmada vallotta, hogy „a legtöbb emberben meg lehet bízni”, míg Magyarországon, Szlovákiában és Olaszországban ez az arány 25–30 % között maradt (European Social Survey, 2024)

A három adatforrás összehasonlítása arra utal, hogy a bizalom nem egyetlen dimenzió mentén változik. Az OECD az intézményi bizalmat méri, a WVS és az ESS pedig inkább a társadalmi-interperszonális dimenziót. Az OECD-mutatók közvetlenül kapcsolódnak az állam működésének minőségéhez, míg a WVS és az ESS az egyének közötti kapcsolati tőke mérésére alkalmas.

A három adatforrás összevetése megerősíti, hogy a bizalom több rétegű jelenség, és különbséget kell tenni az intézményi és az interperszonális bizalom között (Putnam, 2000). Az OECD-adatok alapján egy országban lehet alacsony a kormány iránti bizalom, miközben a WVS vagy az ESS szerint a polgárok mégis bíznak egymásban – ilyen például Portugália vagy Olaszország (OECD, 2024; World Values Survey Association, 2022).

Ez a kettősség arra utal, hogy az alacsony intézményi bizalom nem feltétlenül jár együtt a társadalmi szövet teljes szétesésével, de hosszú távon korlátozhatja a kollektív cselekvést és a demokratikus stabilitást (Fukuyama, 1995).

Ezzel szemben az olyan országokban, ahol az intézményi és az interperszonális bizalom is magas – például Finnországban, Norvégiában és Hollandiában –, a bizalom „reflektív” formát ölt: nem kizárólag hitről van szó, hanem az intézmények következetes teljesítményén alapuló, racionális bizalomról (Rothstein, Stolle, 2008). Az OECD (2025) jelentése szerint ezekben az országokban az emberek 60 %-nál magasabb arányban bíznak a kormányban, miközben az ESS és a WVS is a világ legmagasabb általános bizalmi mutatóit méri. Ezt a társadalmi összetartó erőt Kawachi és Berkman (2000) is megerősítik, akik a társadalmi tőke egészségre és életminőségre gyakorolt hatását elemezték. Eredményeik szerint azokban a társadalmakban, ahol az interperszonális bizalom magas, jobb a közösségi egészségmutatók átlaga, alacsonyabb a mortalitás, és erősebb az állampolgári részvétel.

6. Következtetés

Az OECD, WVS és ESS összevetése alapján a bizalom szintjeinek értelmezése csak akkor lehet teljes, ha figyelembe vesszük a különböző szintek közötti összefüggéseket. A kizárólag intézményi szintre fókuszáló OECD-mérések a politikai teljesítményt és az intézményi válaszkészséget ragadják meg; ezzel szemben a WVS és az ESS adatai azt mutatják, hogyan működik a bizalom, mint társadalmi tőke a mindennapi interakciókban. Huysentruyt, Gutiérrez és Algan (2025) szerint a bizalom és a társadalmi tőke kapcsolatának vizsgálata kulcsfontosságú a befogadó, reziliens társadalmak kialakításához.

A bizalom két szintje visszacsatolásban áll: a stabil intézményi környezet erősíti az interperszonális bizalmat, míg a magas társadalmi tőke hozzájárul a politikai legitimitás fenntartásához (OECD, 2024; Putnam, 2000). A TRUEDEM-kutatás (Brunkert et al., 2023) megerősíti, hogy az intézményi bizalom szintje Európában erősen differenciált: míg az északi országokban az intézményi hatékonyság és az állampolgári részvétel magas szintje egymást erősíti, addig a dél- és kelet-európai régióban a politikai polarizáció és az intézményi inkompetencia tartós bizalomhiányhoz vezet.

E három forrás szintézise alapján megállapítható, hogy az úgynevezett optimális bizalom az a társadalmi állapot, amelyben az intézményi bizalom és az interperszonális bizalom egymást erősítik. Ez a helyzet jellemző például a skandináv országokra, ahol az intézmények elszámoltathatósága és az állampolgári részvétel érzése egyszerre magas. Ahol e két tényező közül bármelyik hiányzik – például Kelet-Közép-Európa több országában –, ott a bizalom nem képes fenntartható módon stabilizálni a társadalmi rendszert.

A magas bizalmi szinttel rendelkező társadalmak (pl. Finnország, Norvégia) a demokratikus stabilitás és a gazdasági hatékonyság mintapéldái, ahol a bizalom nemcsak az emberek közötti kapcsolatokat, hanem az intézmények működését is meghatározza. Az alacsony bizalmi szintű országokban (pl. Magyarország, Olaszország, Mexikó) a bizalom hiánya rendszerint a politikai részvétel és az intézményi elszámoltathatóság gyengeségével jár együtt. Az OECD adatai alapján az „optimális bizalom” nem az átlagos, hanem a leginkább fenntartható forma: olyan társadalmi állapot, amelyben a bizalom és a kritikai kontroll egymást erősítik.

Felhasznált irodalom

Könyvek, fejezetek és konferencia-előadások

Durkheim, É. (1893): *De la division du travail social*. Paris, Félix Alcan.

Erikson, E. H. (1950): *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton & Company.

Fukuyama, F. (1995): *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York, Free Press.

Giddens, A. (1990): *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.

Hardin, R. (2002): *Trust and Trustworthiness*. New York, Russell Sage Foundation.

Hobbes, T. (1651): *Leviathan*. London, Andrew Crooke.

Hume, D. (1740): *A Treatise of Human Nature*. London, John Noon.

Kawachi, I., & Berkman, L. F. (2000): Social Capital, Social Cohesion, and Health. In L. F. **Berkman** & **I. Kawachi** (Eds.), *Social Epidemiology* (pp. 174–190). New York/Oxford: Oxford University Press.
<https://academic.oup.com/book/24997/chapter-abstract/188990512>

Tudományos folyóiratcikkek

Benjamin, S., van Zimmeren, E., Popa, F., & Frison, C. (2013): Trust and social capital in the design and evolution of institutions for collective action. *International Journal of the Commons*, 7(1), 495–516.
<https://thecommonsjournal.org/articles/10.18352/ijc.435>

Glatz, C., & Schwerdtfeger, A. (2022): Disentangling the Causal Structure Between Social Trust, Institutional Trust and Subjective Well-being. *Social Indicators Research*, 164(1), 159–184.
<https://doi.org/10.1007/s11205-022-02914-9>

Kanniainen, V., & Keuschnigg, C. (2018): Trust in the Market: Institutions versus Social Capital. *Theoretical Economics Letters*, 8(3), 444–460.
<https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=83595>

Kovács, E. Z., & Horváth, I. (2025): Trust, transparency, and AI adoption in business. *Acta Polytechnica Hungarica*, 22(6).

Lewicki, R. J., McAllister, D. J., & Bies, R. J. (1998): Trust and distrust: New relationships and realities. *Academy of Management Review*, 23(3), 438–458.

Palmisano, F., & Sacchi, A. (2024): Trust in public institutions, inequality, and digital interaction: Empirical evidence from European Union countries. *Journal of Macroeconomics*, 79, 103582.
<https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2023.103582>

Rotter, J. B. (1967): A new scale for the measurement of interpersonal trust. *Journal of Personality*, 35(4), 651–665.

Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt, R. S., & Camerer, C. (1998): Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of Management Review*, 23(3), 393–404.

Rothstein, B., & Stolle, D. (2008): The State and Social Capital: An institutional theory of generalized trust. *Comparative Politics*, 40(4), 441–459.

Jelentések, fehér könyvek és szakdolgozatok

Brunkert, L. J., Puranen, B., Turska-Kawa, A., & Welzel, C. (2023): *Institutional Trust in Europe: Dimensions, Levels, and Dynamics from a Latent Class Perspective*. TRUEDEM Working Paper 4.2. University of Gothenburg. <https://truedemdata.eu>

European Social Survey (ESS ERIC). (2024): *European Social Survey Round 11 (2022–2024): Main Data Release v1.0*. London, European Social Survey ERIC Headquarters, City University of London. <https://www.europeansocialsurvey.org>

Glaeser, E. L., Laibson, D., & Sacerdote, B. (1999): *What is Social Capital? The Determinants of Trust and Trustworthiness*. NBER Working Paper No. 7216. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA. <https://www.nber.org/papers/w7216>

Huysentruyt, M., Gutiérrez, A., & Algan, Y. (2025): *Bridging Social Capital and Trust: A Research Agenda for Inclusive Societies*. Paris, HEC S&O Institute. https://www.hec.edu/sites/default/files/documents/Social-Capital-and-Trust-HEC-S%26O-Institute-2025_compressed.pdf

OECD (2024): *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9a20554b-en>

OECD (2025): *Government at a Glance 2025: Levels of Trust in Public Institutions (Figure 2.1)*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/2025/06/government-at-a-glance-2025_70e14c6c/full-report/levels-of-trust-in-public-institutions_62a3b94e.htm

World Values Survey Association. (2022): *World Values Survey Wave 7 (2017–2022) – Online data analysis (Countries: Finland, Norway, Denmark, Netherlands)*. World Values Survey Association. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSOnline.jsp>

World Values Survey Association. (2022): *World Values Survey Wave 7 (2017–2022) – Online data analysis (Countries: Mexico, Hungary, Slovak Republic, Italy)*. World Values Survey Association. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSOnline.jsp>